

necesse est dicere, cum iudicio recto et prudenti contra illud agere hominem posse.

Verum quando loquimur de peccatis et vitiis contra prudentiam, ea intelligimus, quae directe contra regulas et functiones a prudentia requisitas delinquant. Ut contra alias virtutes, ita etiam contra prudentiam dicitur peccari aut per defectum, aut per modum excessus.

1. Per modum defectus peccata contra prudentiam sunt:

- 1) *praecipitatio*, quae, proposito fine, statim opus aggreditur omnia deliberatione — peccat igitur contra officium prudentiae *consultandi*;
- 2) *inconsideratio*, quae iudicat non consideratis bene circumstantiis — directe delinquit contra officium prudentiae *bene iudicandi*;
- 3) *inconstantia*, quae sine ulla vel sine justa causa mutat sententiam, quum prudentiae sit bene consultatis et iudicatis inhaerere — delinquit igitur contra *firmitatem iudicii*;
- 4) *negligentia*, qua omittitur debita diligentia in actu intellectus, qui excitet dirigatque voluntatem viresque externas ad operis executionem quod post consilium et iudicium homo sibi proposuit — delinquit contra *rationis vigilantiam* in exsequendo.

Quae peccata non ex se sunt gravia, sed ex circumstantia.

Videlicet *praecipitatio* et *inconsideratio* tunc grave peccatum constituunt, quando aliquis advertenter se exponit periculo alicujus mortalis peccati: atque *species* malitiae, qua peccatur, sumitur ex lege, cujus violandae periculum temere subitur, ita ut necessarium non sit ipsum imprudentiae reatum ejusve singularem modum in confessione explicare.

De inconstantia et negligentia idem observa generatim. Quando ergo agitur de re sub gravi non praecepta, inconstantia vel negligentia grave peccatum non inducit, nisi forte ratio scandali aliudve periculum accedat.

Facilius tamen veniale aliquod peccatum etiam in rebus per se non praeceptis inconstantia et negligentia contrahitur, quia ratio mutandi facile est ipse affectus ad quandam rem venialiter malus.

698 2. Per modum cujusdam excessus vel potius falsa prudentiae specie et simulacro S. Thom. q. 55 enumerat:

1) *Prudentiam carnis*, quae excogitat idonea media ad vivendum secundum carnem, seu secundum instinctum et motus naturae corruptae: cf. Gal. 5, 19—22, ubi S. Paulus „opera carnis“ enumerat.

Peccatum igitur est ratione pravi affectus operisque, cui exsequendo studet: quod si mortale peccatum est, hoc idque solum contrahitur; si veniale, peccatur venialiter.

2) *Astutia, dolus, fraus*: ita ut astutia dicatur *notitia* pravorum mediorum ad fallendum cum affectu exsequendi, dolus et fraus vero *astutiae exsecutio*; dolus generatim sive de verbis sive de factis, fraus potius de factis dicitur.

Quae qua ratione peccata sint, aestimandum est ex affectu, qui subest, et nocumento sive intento sive illato.

3) *Sollicitudo temporalium*, et sollicitudo futurorum: qua homo nimis occupatur rebus temporalibus sive conquirendis, sive asservandis. Hinc peccatum est ex nimio affectu ad res terrenas, avaritia etc., et ex defectu fiduciae in Deum.

Mortale igitur peccatum tunc tantum committitur, quando aut spes graviter violatur, aut quando aliquis propter temporalia violat vel violare

paratus est aliquam legem sub gravi obligantem. — At haec ipsa sollicitudo hujus saeculi gravia secum fert incommoda, quum animum retrahat a divinis et spiritualibus, eumque paulatim disponat et perducat ad periculum gravis peccati. Cf. de hac re Matth. 6, 25—34; 13, 22; I Tim. 6, 9 et 10: „Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas etc.“ — Pulcherrima autem documenta et motiva, quae anxiam curam rerum temporalium restringant atque fiduciam in paternam Dei providentiam augeant, habes ab ipso Salvatore proposita l. c. Matth. 6.

Sectio III.

De fortitudine et virtutibus annexis.

Caput I.

De fortitudine.

I. Circa fortitudinis notionem notanda sunt:

1. Fortitudo uno sensu sumitur pro certa quadam conditione⁶⁹⁹ cujuslibet virtutis, nimirum pro *animi firmitate* in quolibet bono honesto. Sic non tam specialis virtus est, quam cujuslibet virtutis perfectae conditio.

2. Alio sensu restricto sumitur pro firmitate animi in sustinendis et repellendis iis rebus, in quibus difficillimum est animum regere et normam rationis retinere, ut sunt pericula mortis. Quoniam scilicet ibi *peculiaris* difficultas est, rectitudinem rationis retinere, merito peculiari virtuti *haec* firmitas attribuitur; nam eo ipso conspicitur in hac firmitate, qua homo ne summo quidem malo se frangi sinat, peculiaris honestas rationabiliter appetenda.

3. Quamvis etiam aliae virtutes ex *suis* motivis hominem impellere possint, ut eorum bonum prosequatur etiam inter summa pericula, imo per se impellere debeant, nisi a sua perfectione deflectant: nihilominus aliud est propter haec motiva opus virtutis alicujus exercere, aliud propter ipsam honestatem fortitudinis, eo quod deceat hominem nullis malis virtute inferioribus frangi. Quod si fit, fortitudo *formaliter* exercetur; in priore casu formaliter exercentur aliae virtutes, fortitudo materialiter.

4. Fortitudo igitur versatur *immediate* circa *passiones timoris et audaciae* in mortis periculis, seu in earum debita moderatione, ne scilicet nimius sit timor, neve nimia audacia, sed ut et audacia et timor suo tempore et debito modo atque mensura excitentur. — Postquam autem malum evenerit, fortitudo etiam *tristitiae* moderatur.

Mediate dirigit fortitudo *externam actionem et externam hominis compositionem*, ut fugam, aggressionem, perpersionem etc.

5. Pericula autem mortis, ut in iis a fortitudine homo dirigatur, debent prorsus honeste suscipi et tolerari; aliter ea suscipere nullatenus fortitudo est, sed temeritas, ferocia etc.

700 II. 1. Circa fortitudinis exercitium haec observa: 1. Fortitudo potissimum spectatur in periculis bellicis — saltem si spectas fortitudinem naturalem. Haec enim in bello justo honestissima et maxima censentur, neque humanam conditionem superant.

2. Refertur fortitudo primarie ad pericula mortis ibi occurrentia, secundarie ad omnia gravia mala calamitatesque sustinenda.

3. Moderatio timoris fit tum phantasiae cohibitione et directione, tum consideratione eorum, quae mortem aut minus formidolosam, aut etiam expetendam reddunt; quod maxime christiana fortitudo efficere potest, quando per fidem recollit homo bona spiritualia cum morte honesta conjuncta, exempla Christi et Sanctorum etc.

4. Hinc fit, ut etiam in iis, quae per se ambitum naturalis fortitudinis non excedunt, christiana et supernaturalis fortitudo multo plus valeat. Ingens enim est inter utramque fortitudinem discrimen; siquidem naturalis fortitudo timori mortis moderari ea tantum norma et mensura potest, quatenus bonum vitae altero bono naturalis ordinis superatur: at supernaturalis fortitudo id praestat, quatenus supernaturalia bona vitâ meliora ostendit; quae quum infinite excedant, non solum mortem non immodice timere, sed plane concupiscere, vitam despiciere, tormenta ultra omnes delicias amare docet.

701 5. Christianae fortitudinis actus praecipuus est *martyrium*, quo quis sive fidei, sive alterius virtutis causa mortem a tyranno inferendam voluntarie subit: quod aliis fortitudinis actibus sive occasionibus longe praestat 1) propter causam, ex qua mala tolerantur; 2) etiam propter modum, quo subeuntur, siquidem multo minus difficile est oppugnando mala et inferre et sustinere atque per audaciam spem evadendi malis fere semper concipere, quam ad solam cruciatuum tolerantiam se tradere. — Quamquam in subeundo martyrio non semper necessarium est *formaliter* fortitudinis virtutem exercere, i. e. ex ipso motivo fortitudinis agere (nam ex motivo aliarum virtutum, maxime si in perfecto et heroico gradu adsunt, praecipue autem ex motivo caritatis Dei et Christi atque ejus vestigiorum aemulatione agere martyr prorsus potest): nihilominus fortitudini adscribitur, tum quia materia est propriissima fortitudinis materia, tum quia aliae virtutes, si per martyrium exercentur, illam conditionem communem firmitatis exhibent, quae fortitudinis specialis virtus quidem non est, cum ea tamen similitudinem gerit atque etiam fortitudo vocatur.

702 III. Ad functiones fortitudinis plenius intelligendas, praestat etiam notare partes integrantes, vid. animi affectiones, quae incomplete fortitudinem constituunt, vel ad ejus integrum officium necessariae sunt.

1. Enumerantur a S^o August. ex Cicerone: „Fortitudo est considerata periculorum susceptio, et laborum perpessio. Ejus partes sunt magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia.“ V. S. Thom. l. c. q. 128.

Quae affectiones animi, si in ipsa materia fortitudinis, i. e. periculis mortis versantur, partes integrantes fortitudinis dicuntur; si in aliis materiis, virtutes fortitudini *annexae* vocantur: de quibus sequenti cap.

2. Officium fortitudinis nimirum est in *aggrediendo* et in *sustinendo*. Ad aggredienda periculosa 1) promptitudo animi requiritur, et 2) strenuitas in executione; primum praestat *fidentia*, qua quis sperat, se malum imminens superaturum esse, secundum *magnificentia*, quae est ex sententia Cicer. „rerum magnarum et excelsarum, cum animi ampla quadam et splendida propositione, cogitatio et administratio“.

3. Ad sustinendum opus est, 1) ne animus difficultate et asperitate 703 malorum frangatur, quod praestat *patientia*, quae tristitiae et dolori moderatur; 2) ne diurnitate laborum fatigatus a coeptis desistat, quod *perseverantia* praestat seu firmitas animi in proposito persistendi.

IV. Vitia et peccata fortitudini opposita sunt:

1. Timiditas seu *ignavia*, quae excedit in timore, aut timendo *ubi non* timendum est, aut *plus* quam oportet. Quod vitium, si in se sistit, non excedit veniale peccatum; at quando retrahit ab officio sub gravi implendo, transit in mortale, vel potius causa est mortalis peccati.

2. *Intimiditas*, quae non timet, quando timendum est. Fortitudo enim non excludit, sed moderatur timores. Quod vitium oritur aut ex contemptu vitae, quam, quum homo non aestimat, facile exponit; aut ex superbia, sibi nimis virium tribuendo, aut ex animi stoliditate. — Ceterum hoc vitium eatenus peccatum est, quatenus aut *causa* ejus est peccatum, aut quatenus per peccatum aliquis periculo sese exponit.

3. Audacia seu *temeritas*, quae est excessus in audendo vel aggrediendo, scilicet aliquid *quod* non convenit, aut *quando* non convenit, aut *quo modo* non convenit. Oritur fere etiam ex iisdem causis, atque intimiditas; potissimum tamen ex jactantia et vana gloria. — De peccaminositate hujus vitii dic idem, ac de praecedenti vitio.

Caput II.

De prioribus virtutibus fortitudini annexis, magnanimitate et magnificentia.

Supra pro partibus integrantibus fortitudinis allatae sunt fidentia et magnificentia: quibus respondent in rebus extra strictae fortitudinis materiam duae virtutes similes; loco fidentiae autem melius statuitur magnanimitas, quod ex ejus explicatione patebit.

I. Ad magnanimitatem quod spectat, breviter nota haec: 704

1. Magnanimitas dicit promptitudinem animi ad magna et heroica, seu est virtus ad opera magna et heroica in omni virtutum genere inclinans, i. e. hominem honestissimo illo motivo impellens, quod rationali creaturae conveniat, ea, quae maxima et eximia sunt in virtutibus, praecipue intendere.

2. Non ergo vere magnanimus est, qui magna quaerit extra virtutem: haec enim *vere* magna non sunt. Vera magnanimitas despicit divitias, voluptates, honores hujus mundi, utpote quae re ipsâ parvi sint momenti: sed adspirat ad coelestia, quae sola sunt magna, et ad ea, quae coram Deo magnos honores conciliant; imo in ipso virtutum exercitio mediocritate contenta non est, sed ad ardua et difficilia, ut ad arduam abstinentiam, ad eximiam patientiam, ad indefessam orationem anhelat.

3. Quod quidem ex reliquis virtutibus unaquaeque in sua materia facit, si heroica existit, at ex suo singulari motivo; magnanimitas in qualibet materia idem praestat, sed ex *alio* motivo, nimirum *quia* magna et ardua (modo honesta sint) prosequi decorum est et convenit animo generoso, homini magnis gratiis adjuto, magnis praemiis illecto, magnis exemplis provocato. Igitur *esse magnum et arduum* in operibus aliarum virtutum, est ratio formalis objectiva virtutis magnanimitatis; *esse magnum et arduum in hac vel illa virtute* v. g. religionis, est ratio, cur talis virtus (religionis) *heroica* in id incumbat.

4. Magnanimitas versatur, ut ex dictis patet, *proxime* circa *opera magna*; *remote* versatur circa *magnos honores*, quorum appetitum moderatur, atque circa laudem et famam, cujus appetentiam similiter regit: ne videlicet homo ea multum appetat, neve plus, quam par est, ea refugiat; ne, si deferantur, tollatur, neve si desint vel in contrarium vertantur, decidat immodiceve tristetur. Quare magnanimitas id etiam praestat, ut homo et in prosperis et in adversis *moderate* agat, neque fortunam neque adversitatem multum aestimet, sed thesaurum suum apud solum Deum reconditum habeat.

705 II. Magnificentia videtur pars quaedam magnanimitatis esse; sumitur autem in peculiari prorsus materia, ita ut inclinet in magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis humanis usibus accommodatum, quum magnanimitas simpliciter spectet magnitudinem in qualibet virtute. At quatenus magnitudo in opere externo exstruendo ad virtutem spectat — quod nisi fiat, de *virtute* magnificentiae sermo esse nequit — magnanimitas utpote universalis magnarum rerum appetentia eam etiam amplectitur.

Magnificentia exercetur v. g. in splendidis templis exstruendis, in magnis sumptibus expendendis pro pia vel publica et honesta causa etc.

706 III. Vitia magnanimitati opposita sunt:

1. *Praesumptio*, quae proximo objecto magnanimitatis opponitur, ad magna *ultra vires* tendendo — quod vitium supponit opinionem falsam in intellectu culpabilem, et requirit in voluntate affectum ad rem exsequendam sive absolutum, sive conditionatum.

Peccatum *grave* committitur, si periculum, aut injuria vel injuriae periculum accedunt in objecto gravi; aut si error contra fidem est, qui praesumptionem producat. — Aliam speciem praesumptionis quae *in re supernaturali* tendentiam ultra vires committit, vide n. 310 et 312 *de spe theolog.*

2. *Ambitio*, quae officio magnanimitatis circa objectum remotum opponitur, est inordinatus appetitus *honoris* a) appetendo plus honoris, quam par est, aut ex re, quae in se quidem bona, at appetenti non conveniens est; b) appetendo honorem ex re mala; c) appetendo honorem *modo* indebito, ita ut divinae legi (gravi) praeferatur. Unde pro ratione materiae est peccatum aut veniale, aut grave; in causa prima (a) ex se, nisi aliud accedat, veniale tantum.

3. *Inanis gloria*, quae est inordinatus appetitus *laudis et famae*. Distinguitur ab ambitione secundum diversitatem objecti, sicut honor distinguitur a bona opinione et fama; quorum posterior in bona aestimatione apud alios sita est, prior in hujus aestimationis et *excellentiae* per externa signa exhibitione; atque communiter non cujuslibet aestimationis, sed *magnae* aestimationis significationem ambitio quaerit. — Inanis seu vana gloria etiam variis modis adesse potest, sc. cupiditate gloriae seu aestimationis a) ex *simulata* excellentia — cum hypocrisi conjuncta; b) *majoris* aestima-

tionis, quam personae aut rei, ex qua quaeritur, convenit; c) *apud eos*, qui rectam rei opinionem non habent.

Per se peccatum veniale est; ratione *alterius peccati* mortalis evadere potest.

NB. Vana gloria cum ambitione numeratur inter vitia seu peccata capitalia, quia ex ea innumera alia peccata facile pullulant sive venialia, sive etiam mortalia.

4. *Pusillanimitas* — quae una magnanimitati opponitur per modum ⁷⁰⁷ *defectus* — est animi compositio, qua quis nimis refugit magna et ardua, ea facilius sibi impossibilia esse reputans.

Ergo difficultatibus homo pusillanimis nimis terretur, neque satis sese erigit in spem divini auxilii; alioquin enim *propriis* viribus non fidere, quando de operibus virtutum agitur, non est tam viri pusillanimis, quam humiliter et vere sentientis. Hoc modo opponitur pusillanimitas magnanimitatis objecto proximo, estque vitium praesumptioni contrarium.

Alio modo adversus objecta magnanimitatis remota, honorem atque laudem, pusillanimitas peccat, modo sc. directe opposito vitiis ambitionis et vanae gloriae, quando aliquis suam indignitatem considerans nimis abstinere ab honore et aestimatione admittenda et quaerenda, non habita ratione officii et gradus, in quo constitutus est. Nam quamquam personaliter honores et aestimationem fugere et abhorreere eximius gradus christianae humilitatis esse potest, atque illam affectionem animi nemo non laudabiliter gerit: tamen non idem dici potest de omni repulsa honoris et aestimationis re ipsa facta.

Pusillanimitas ex se non dicit grave peccatum; sed tum tantum graviter peccatur, si quis aut officium graviter obligans omittit seu omittere vult, aut graviter contra spem divinam delinquit, aut si ex neglectu honoris vel famae grave damnum in ea re oritur, de qua ipse, qui negligit, non possit disponere. — Vincitur consideratione eorum, quae ad spem divinam pertinent.

IV. Magnificentiae duo vitia opponuntur, per excessum unum, al- ⁷⁰⁸ terum per defectum; prius vocari potest nimia *sumptuositas*, posterius a S. Thom. dicitur *parvidecentia*, vel animi angustiae (Engherzigkeit, Knauerei), quum non tam ex tenacitate, quam ex indecora a rebus splendidis aversione sumptibus parcitur, quando iis parcere non convenit. Peccaminositas fere ex peccatis *adjunctis* pendet.

Caput III.

De aliis virtutibus fortitudini annexis, sc. de patientia et perseverantia, et quae cum illis cohaerent.

I. Quoad patientiam:

709

1. Distingui debet patientia, quae circa summa mala versans fortitudinem intrinsecus complet, et ea virtus, quae circa alia mala versatur. Ut talis igitur pro peculiari virtute ab aliis distincta habetur, quae in malis tolerandis moerori moderatur, ne quidquam recedatur a praescripto rationis virtutumque exercitio.

Quando homo hoc moderamen sibi imponit, quia hoc ipsum honestum est atque consentaneum, tristitiae moderari seseque in animi aequalitate

continere, *formaliter* patientiam exercet; si idem facit ex amore illius boni atque honesti, quod in operibus, quae exercet, ex se invenitur — id enim etiam facere potest —, patientiam *materialiter*, formaliter alias virtutes exercet.

2. Patientia, ut ex dictis colligitur, versatur ut circa objectum suum seu materiam 1) immediate circa moerorem et tristitiam; 2) remote circa actiones, gestus, verba externa, ne quid immoderati in iis appareat; 3) circa ipsa mala tamquam objectum remotissimum.

710 3. Longanimitas, quae specialis virtus vocatur, est pars quaedam patientiae, quatenus versatur circa illud malum seu *illam molestiam*, quae ex *dilatione rei expectatae* oritur. Praecipue emicat in tolerandis injuriis, quae non pro justa expectatione satis reparantur.

4. *Gradus patientiae* pulchre recenset Less. l. c. l. 3 cap. 2 dub. 5 in fine:

1) ex parte malorum: si retinetur patientia a) in damnis fortunarum, b) in detrimentis famae, c) in detrimentis corporis et vitae;

2) ex parte modi perferendi: si tolerantur mala a) sine murmuratione, b) sine lamentatione apud alios, c) cum gaudio;

3) ex parte causae ipsorum malorum: si patienter ferimus mala a) propter culpas nobis inflictas, b) mala sine culpa nostra ab inimicis illata, c) mala illata ab iis, quibus benefecimus — quare summus gradus est ejusmodi mala et injurias non solum aequo, sed libenti et gaudenti animo ferre, atque ita Christum Dominum imitari, qui summas injurias et afflictiones ab iis, quibus summe benefecerat, patientissime sustinuit, et pro iisdem Patrem rogavit.

711 II. Vitia patientiae opposita numerantur:

1. *Insensibilitas*, quando aliquis neque propriis, neque alienis malis tangitur: quod laudabile non est — at *ex se* non excedit, si peccatum est, peccatum veniale, nisi forte *accedat* gravis officii (erga proximum praecipue) laesio.

2. *Impatientia*, qua quis nimium dolet, et ex dolore a recto recedit. Sic impatiens est, 1) qui ob dolorem vel moerorem aliquid mali committit; 2) qui *modum* in dolendo excedit; 3) etiam impatiens dicitur, qui in ira vel indignatione excedens hunc animi motum foras ostendit — quamquam potius iracuundus dici debet.

Impatientia, etsi *ex se* ut animi affectio veniale peccatum tantum est, nisi forte murmurationem contra Deum divinamque ordinationem includat, tamen inducere potest ad alia mala facienda bonaque praecepta omittenda: quare etiam *gravem* legis divinae violationem producere potest.

Hoc sensu homini, potissimum christiano, patientia maxime necessaria est, ut Christus Dominus ipse monet: „in patientia vestra possidebitis animas vestras“, i. e. acquiretis, salvabitis animas vestras. Nam tot mala hujus vitae hominem circumstant, eique inferuntur, si legem divinam servare vult, adeoque ita frequenter sollicitatur ad violandam legem, si velit effugere tolerantiam malorum, ut homo christianus contra ea maxime sese praeparare debeat. Verum sufficit patientiam *materialiter* exercere; imo oportet non formale motivum patientiae solum perpendi, sed alia etiam motiva quam plurima et multo efficaciora, quae ad mala toleranda inducunt, ut coelestem remunerationem, imitationem Christi et Sanctorum, amorem Dei etc.

III. Perseverantia (v. S. Thom. q. 137 et 138):

712

1. Hic sumitur pro speciali virtute, qua homo proponit perseverare in bono opere, quamdiu ratio dietat, eo motivo, quod peculiarem honestatem contineat *perseveranter* agere, sicuti peculiaris difficultas et molestia et taedium ex diuturnitate obrepere solet.

Quare si speciale motivum *ejus* virtutis, cujus est illud opus, quod agitur, ad perseverandum excitat, *materialiter* potius, quam formaliter exercetur virtus perseverantiae: quod prius tamen sufficit, imo saepe magis expedit, quam in sola formali perseverantia affectum collocare.

2. Proxima igitur materia hujus virtutis est in *cujuslibet* virtutis exercitio *continuatio* usque ad finem sive singularis negotii sive vitae: prout ratio praescribit. — Materia remota et *secundaria* est molestia et difficultas, quae ex diuturnitate rei laboriosae capitur. Dicitur *secundaria* materia, quia principalis materia in *bonis operibus efficiendis* collocari debet, non obstante ista difficultate: contrarium in patientia obtinet, quae primarie consideratur ex malis perferendis.

3. *Constantia* parum differt a perseverantia. Sunt qui ita distinguant, ut constantia dicatur virtus, quae vincat difficultatem ex naturali animi mutabilitate et externis impedimentis oriundam, perseverantia, quae vincat difficultatem, quam diuturnitas rei laboriosae per se et ex natura sua secum ferat.

IV. Vitia perseverantiae et constantiae opposita sunt:

713

1) Per modum excessus *pertinacia*, qua aliquis in proposito permanet contra rationem, quum ex circumstantiis ratio dietet, desistendum esse: est peccatum veniale aut mortale pro materia subjecta, ut si quis pertinaciter persistere vult in re, quam cognoverit esse malam.

2) Per modum defectus habetur *inconstantia*, qua sine ratione sufficienti mutatur propositum. Quod, nisi agatur de re praecepta, *ex se* peccatum non est; potest tamen peccatum esse ex motivo peccaminoso (plerumque venialiter tantum malo).

Sectio IV.

De temperantia et virtutibus annexis.

Caput I.

De temperantia ejusque speciebus.

1. Conceptus temperantiae *latus* quidem ille est, ut signifi- 714
ficet quamlibet vel omnem virtutem, quae refraenet affectum ab iis, quae ipsum *alliciunt* contra rationis praescriptum: sed *stricto sensu* sumitur pro illa virtute speciali, quae refraenet appetitum in iis, quae *maxime alliciunt* (uti fortitudo versatur circa ea, quae maxime retrahunt); i. e. in *delectationibus gustus et tactus*, seu in usu alimentorum et venereorum.

2. Inde facile colliges, quae sit materia temperantiae, et quae sit ejus necessitas. Nimirum quia ejusmodi delectationes homini quasi perpetuo praesto sunt, eumque multum alliciunt, non est alia